

פרשת כי תצא

בְּהַ" (כג,יד) אינם נסוגים אחור³⁶⁸, אבל "וישבֹּת בְּהַ" (כו,א) כן נסוג אחור. יש לדעת שנסוג אחור אינו מחייב שיבוא דגש חזק בראש המילה השניה מדין אתי מרחיק שלכל אחד מדינים אלו יש את כלליו הוא. לדוגמא "מֵאֵהָ כֶסֶף" (כב,יט) כן נסוג אחור מ"מ הכף רפה מפני שהיא שבמילת מאה היא שורשית ואין בה דין אתי מרחיק. בברכות התורה יש לומר "אשר נתן לנו", "אשר בחר בנו" נסוג אחור וכן "נִדְּהָ לְךָ" בברכת המזון אבל "נִתְּנָן לָחֶם" (תהלים קלו,כה) וכן "יוצֵר אֹרֶל וּבוֹרֵא הַשֶּׁחַד"³⁶⁹ (ישעיהו מה,ז) אינם נסוגים.

נסוג אחור

לעיתים קרובות יסוג הטעם במלה שאמורה לבוא מלרע ויבוא מלעיל כגון "ואחר כֵּן" (כא,יג), "לְתֵת לְוִ" (פסוק יז) שהיו צריכים המילים "אחר" ו"לֵתֵת" להיות מלרע ונסוג טעמהם אחור ונעשו מלעיל. לשון הקודש היא לשון מאוד עדינה ומפני שלא תמיד קל לבטא שני טעמים סמוכים זה לזה לכן הטעם במילה הראשונה שבהם נסוג לאחור, וזה דווקא כאשר הטעם במילה זו דרכו להיות בסופה (מלרע כמו "אחר" "לֵתֵת" – בדוגמאות לעיל) והטעם במילה הבאה אחריה הוא בראשיתה שאז אם לא יסוג הטעם במילה הראשונה, יהיו שני הטעמים סמוכים זה לזה ויקשה הדבר על המבטא.³⁶⁷

נסוג אחור אפשרי רק כאשר הטעם במילה הראשונה הוא טעם משרת לעומת זאת אם יהיה טעם מפסיק לא יסוג אחור (כי עצם ההפסקה עושה הפרש בין הטעמים). לדוגמא: "אשר־יְהִיָּה לְוִ" (כא,טז), "אשר־יִמְצָא לְוִ" (כא,יז), "והשבתו לְוִ" (כב,ב).

נסוג אחור יבוא במילה המסתיימת בתנועה קטנה כגון "יִיִטֵב לְךָ" (כב,ז) "וּכְתַב לְהַ" (כד,א-ג), וגם אם מסתיימת בתנועה גדולה וזאת בתנאי שיבוא אחריה נח נסתר (או שאין שום אות כלל לאחור התנועה הגדולה), כגון: "וּתְפֹסֶוּ בְוִ" (כא,יט) אבל אם לאחור התנועה הגדולה יבוא נח נראה דהיינו אות שמוצאת במבטא לא יסוג הטעם אחור לדוגמא: "נִתְּנָן לְךָ נַחֲלָה" (כה,יט), "אוֹהַ לְמוֹשֶׁב לְוִ" (תהלים קלב,יג).

לפעמים צירי שהיא תנועה גדולה תהפך לסגול ואז כן יהיה נסוג אחור כגון "לְתֵת לְוִ" (כא,יז), ולפעמים גם כשהמילה מסתיימת בתנועה קטנה לא יסוג הטעם כגון מילים המסתיימות ב"תָּם" ו"תָּן" ולמעשה לכלל הנסוג אחור יש הרבה יוצאים מן הכלל המבטלים את הנסוג אחור, למשל "וּחִשְׁקֵתָ בְּהַ וּלְקַחְתָּ לְךָ" (כא,יא), "וּחִפְרֵתָהּ לְוִ" (כא,יז), ולפעמים גם כשהמילה מסתיימת בתנועה קטנה לא יסוג הטעם כגון מילים המסתיימות ב"תָּם" ו"תָּן" ולמעשה לכלל הנסוג אחור יש הרבה יוצאים מן הכלל המבטלים את הנסוג אחור, למשל "וּחִשְׁקֵתָ בְּהַ וּלְקַחְתָּ לְךָ" (כא,יא), "וּחִפְרֵתָהּ לְוִ" (כא,יז).

³⁶⁸ כלול במבטל נוסף של נסוג אחור והוא כשהמילה הראשונה מורכבת דהיינו שיש שוא או דגש לפני ההברה האחרונה במילה הראשונה. ויש שאין בהם דין נסוג אחור לאיזה טעם נודע אצלו יתברך כמו אשר בנה בית חדש, אשר נטע כרם שעפ"י שתיבת בית כרם מלעיל עכ"ז בנה נטע הקודמת להם מלרע [שירי דוד דף כ"ז].
³⁶⁹ ראיתי בתיקוני טעויות שנפלו במחזורים בסוף קונטרס "חמדת יוסף" עמוד נ"ט שמסביר שאינה נסוגה מפני שהתיבה שאחריה ג"כ פותחת באות גרונית. וכתב ג"כ בהקדמה לקונטרס "קול יעקב" (שמומלץ מאוד לקוראו) בסוף אות כ"ו מ"ש בירחון או"ת אלול תש"ס סימן קמ"ז הערה 2 שאין דין נסוג אחור בתיבה שיש בה הא הידיעה (ללא יוצא מן הכלל) ולפי זה צריך לומר "המוציא", "האל העושה לנו" מלרע.

³⁶⁷ דרך משל להמחשת העניין, כשמכונית הנמצאת לפניך נוסעת אחורנית, גם אתה צריך לנסוע אחורנית כדי להמנע מהתנגשות. [ממז"ר].

דורשים אפילו ארבע וחמש או מאה פעמים.³⁷⁴

ע"פ הדברים האלה יתכן לפרש "אם שָׁמַע תִּשְׁמַע לְקוֹל יי אֱלֹהֶיךָ" (שמות טו, כו), דברים טו, ה) – שצריך לשמוע בקול ה' תמיד. ואולי אפשר לפרש כן את הברכה "שמח תשמח רעים אהובים" – תמיד. אך ברור שלא תמיד יתפרש המקור כך, לדוגמה "עלה נעלה" (יג, ל), "אך פָּדָה תִּפְדֶּה" (יח, טו), "פָּקֶד יִפְקֶד" ועוד, שכולם הם רק פעם אחת. ואל תתמה על הדבר כי כבר אמרנו לעיל שדרך המקור לבוא תמורת כל הפעולות והזמנים אם רב אם מעט.

מקור

כל פועל יכול לבוא בזמנים עבר, הווה, עתיד ואף בציווי. אמנם בפסוקים "הָשִׁב תְּשִׁיבָם" (כב, א), "הִקֵּם תִּקִּים" (שם פסוק ד), "שִׁלַּח תִּשְׁלַח" (שם פסוק ז) הפעלים השב, הקם ושלה אינם שייכים לשום זמן ונקראים מקור, ומתארים את הפעולה של ההשבה, ההקמה והשילוח. אמנם במקרים אלו הפעלים שאחריהם מורים שהם בלשון עתיד.

נקדים ונבאר את המילים "אָמַר לָהֶם" (במדבר ו, כג) שבברכת כהנים. שם האלף בקמץ לא בחטף-סגול³⁷⁰, וצריך לעיין מדוע לא נקוד בחטף כמו "שָׁמַע יִשְׂרָאֵל" שנקוד בשוא³⁷¹ בראשו? ופרש"י שהוא כמו "זָכוֹר" (שמות כ, ח), "שָׁמַר" (דברים ה, יב). ומוסיפים המפרשים שפירושו לשון ציווי או הווה מתמשכים, כמו שפרש"י לגבי "זָכוֹר" – תנו לז לזכור תמיד שחס נזדמן לך חפץ יפה תהא מזמינו לזכרת, שהוא מורה על התמדת הפועל. וגם פה פירושו באמרכם (תמיד), ואילו היה נקוד בחטף היה לשון ציווי וביאור העניין הוא שבה בלשון "מקור" תמורת לשון הציווי כי דרך המקור לבוא תמורת כל הפעולות והזמנים אם רב³⁷² אם מעט, א"כ בכל עת זמנו הוא, והיינו לשון הווה תמיד³⁷³.

ועוד דוגמאות לדבר, "צָרַר את המדינים" (כה, יז) שפירושו שעליכם לאייז (להיות להם אויבים) את המדינים תמיד, "הָשִׁב תְּשִׁיבָם" דאבידה (דברים כב, א), "הִקֵּם תִּקִּים" דטעינה (שם פסוק ד), "שִׁלַּח תִּשְׁלַח" דשילוח הקן (שם פסוק ז), "עָזַב תַּעֲזֹב" דפריקה (שמות כג, ה) שחז"ל

³⁷⁰ כי פְּקוּד בציווי מן הבניין הקל יקבל חטף-סגול בנחי למד אלף.

³⁷¹ שמע בשוא ואמור לכאורא צ"ל בחטף-סגול

³⁷² ע"ע במעיינה של תורה בדברי האבני נור על הפסוק "היטב איטיב עמד" (בראשית לב, יג) שאומר שברכתו של יעקב היא נחלה בלי מצרים ומסביר שלכן היא מתוארת במילת "היטב" שהיא מקור ללא כל גבול של זמן וגוף.

³⁷³ עיין בפירוש המשניות לרמב"ם ותיו"ט ב"מ פ"ב מ"ט וחולין פ"ב מ"ג וכן בדקדוקי רש"י ושפ"ח עה"פ הזה ועה"פ "צרור" (במדבר כה, יז) ועל זכור ושמור.

³⁷⁴ כך אפשר לפרש לפי האמור לעיל ויתכן שחז"ל דרשו כן מטעם הכפילות.